

god. 1909. u Ženevi (Congres internationale de Psychologie. Rapports et Comptes rendus. Ženeva, Kündig, 1910.). Iz ovog izvješća proizlazi, da se na tom kongresu prvi puta uvrstila među glavne predmete, o kojima se je imalo raspravljati, psihologija religioznih fenomena. Bila su za taj predmet odregjena dva glavna izvjestitelja Höfding i Leuba. Od ne manje vrijednosti bili su specijalni referati Poljaka Lutoslavskija o „iskustvu na religioznim obraćenjima“, ženevskog ljecnika Ladame „religijozna psihologija i psihopatologija“ i prilozi pariškog isusovca Pacheu-a k psihologiji mistika. Na to se je nadovezala debata, koja se je protegla kroz šest sjednica.

Svi su se debatanti u tom složili: psihologija religija je znanost, koja se nalazi u prvim stadijima svoga postajanja i kod koje nije moguće pre-naglim i površnim shvatanjem doći do jasnoće.

Od velike je važnosti to, što je prvi na kongresu naglasio Talijan Billia protiv Höfdinga, naime, da o religiji može samo onaj govoriti, koji ju posjeduje — to su mnijenje poprimili i naglasili kasnije mnogi debatanti. Pacheu je naglasio, kako se do sada nisu izvanredne pojave u duševnom životu mistika mogle protumačiti ni „podsviješću“ ni „automatizmom“ te kako se kod pokazivanja vanjske neke sličnosti posvema zaboravlja na nutarnju temeljnu razliku. Stoga je naglasio, da se psiholog mora obazrijeti na duševni sadržaj pojava, koji se može shvatiti samo pomoću vlastitog relig. iskustva i odgovarajućeg samopažanja.

Sto je Pacheu više teoretski naglasio, za to je dao Lutoslavskijev referat praktičan primjer. On je počeo s činjenicom, da su stručni psiholozi rijetko religijozno disponirane naravi, a intenzivno relig. naravi teško da će se baš posvetiti psihološkom stručnom studiju. Tako se rijetko kada nagje zajedno relig. iskustvo i psihološki izvježbano samopromatranje. Kad se oboje nagje zajedno, to je onda, kad kod istraživaoca sa stručnom psihološkom naobrazbom kroz osobite okolnosti bude probuđen intenzivan religijozni život. To je bilo, kaže Lutoslavski, kod njega slučaj. Opširno razlaže svoje obraćenje i tvrdi, da taka

konverzija ne umanjuje nego naprotiv jača i bistri cijeli duševni život.

Lutoslavski pripovijeda, kako je sa sedamnaest godina izgubio vjeru. Iza toga je kroz dvadeset godina — posvetiv se znanosti — bio u vjerskom pogledu indiferentan. God. 1900. iza kupanja iznenada ga je zaokupila misao, da isto tako kao što tijelo mora i dušu čistiti. Iza generalne ispovijedi pripustio ga je svećenik k pričesti, prem je negirao realnu prisutnost Kristovu u oltarskom sakramentu. U času kad je primio sv. pričest bilo mu je sve jasno — osobito da se usko sjeđini s Crkvom, koju je prije dvadeset godina ostavio.

Iza ovog razlaganja, kakovo se sigurno još nikada nije čulo na psihološkom kongresu, ustali su mnogi psihijatri tvrdeći, da su to simptomi bolesti, koje su oni već češće u životu susreli. Ali razbistrio se na kongresu nije taj problem, što ga je Lutoslavski stavio, upravo tako, kao što se nisu razbistrila temeljna pitanja psihologije religija. Ponajprije će biti zadaća psihologa sabirati pouzdani materijal, te ga megjusobno isporegijvati. Svakako je prvi put k tomu neposredno samopromatranje. A kako će se do toga doći, ako se ne saslušaju baš one, koji posjeduju izraziti religijozni nutarnji život i sposobnost kompetentno se o njem izjaviti, upravo je nepojmljivo.

Držim, da se je na tom kongresu bar to postiglo, da se u buduće ne će tako površno o tim problemima raspravljati — a možda će se s vremenom i do pozitivnih rezultata doći u znanstvenom svijetu modernih psihologa. (Isp. Hochland 1910. listopad, str. 112—115). E. L.

O teozofiji. Dandas se češće čuje riječ teozof, teozofija. Stoga ću ukratko razložiti, što je teozofija.

Izraz „teozofija“ rabio je prvi učitelj Plotinov, Amonije Sakkas (oko god. 175—242). U ono doba imala je već Indija svoju staru teozofiju. A i Philo govori o tom, kako već tuzemni čovjek neposredno gleda Boga. Novoplatonizam stavio je Philonovu nauku o ekstazi u formi; po njemu su kroz Erigenu ušli teozofski nazori u srednji vijek, gdje su se u izjavama nekih mistika očitovali. Kasnije je protestantizam sa svojim nutarnjim svje-

dočanstvom duha bio plodno tlo za teozofiju.

Teško je jasno definovati, što je teozofija. Sami se teozofi tuže, da su: terminologija, definicije, nazori i težnje teozofije nestalni i nedostatno precizirani. Teozofija hoće da bude svjetovni nazor, neka vrst filozofije. Da li je teozofija religija, u tom se najugledniji teozofi ne slažu. Teozofija nije u prvom redu ni teurgija, niti okultizam ni spiritizam. Razlika nije potpuna, nego leži samo u tom, što je kod teozofije glavno usko jedinstvo s „apsolutnim“. Teozofija, koja se kod teozofa rabi najčešće u značenju svojstva ili iskustva, je gledanje panteističkog „apsolutnog“, do kojega se dolazi time, da se odloži individualna svijest. Prema tomu je teozofija vrst idealističkog panteizma.

Teozofski pokret osnovali su Jelena Petrovna Blavatsky i Henry Steele Olcott. Velika je stečevina bila za taj pokret Annie Besant, koja je sada prva osobnost u tom pokretu. Osim u Indiji imade sada teozofa po čitavom svijetu. Iza smrti Jelene Blavatsky (g. 1891.) bilo je po izvješću „Encyclopaedia Britannica“ 100.000 teozofa.

Teozofija imade trostruku svrhu: 1. biti jezgra općenitog bratimstva među čovječanstvom bez obzira na rasu, stališ i konfesiju; 2. unaprediti studij arijskih i drugih spisa, koji se protežu na vjeru i znanost o svijetu, te naglašivati važnost arijske literature, poimeće brahmanske, budističke i zoroastrijske; 3. istraživati tajne u naravi i duševne sile u čovjeka.

Teozofija je nemoguća i nedokazana nauka — to je mistika, koja je na sasma krivom putu. Teozofija naučava stvari, koje su u protuslovlju s historijom, prirodnim znanostima i filozofijom. Teozofija, kako O. Zimmermann kaže, ide krivim putom lažnom božanstvu. (Isp. Laacher Stimmen 1910. br. 9. i 10.) E. L.

Misli jednoga liječnika o vjeri. Proučavajući tek prirodne znanosti, a zanemarujući filozofiju, historiju i teologiju, dolaze danas mnogi naučnjaci do toga, da odbace pozitivnu kršćansku religiju, u kojoj su se rodili i u kojoj su djetinjstvo proveli. Odbacivši pozitivnu religiju prihvaćaju ili naravnu religiju ili — što je

još češće i gore — monizam, dakle ateizam. Monizam zabacuje svaku podlogu naravne i pozitivne religije, a prihvaća tek prirodu i prirodne zakone. Tobaže u ime prirodnih znanosti s najvećom lakoćom, s najvećim mirom niječu monisti sve naravne religiozne, a napose sve kršćanske istine. Kad čitamo njihova djela, čitav sistem kršćanske nauke nalikuje kuli, koja se stubokom ruši pod snažnim udarcima monističkih protivnika. Ali to je tek na prvi pogled. Ogledamo li iz bližega te udarce, vidjet ćemo da su to ne udarci ratnih kugaljica, već bazgovih kuglica. Zdrave filozofije, znanstvene jezgrovitosti ni za lijek, doskočice i blistave fraze na mjestima, gdje bi bili poželjni najkrepči argumenti; način pisanja poetičan i zamamljiv.

To je karakter i najnovije ovakove knjige „Krankes Christentum“, što ju je napisao strelčki liječnik Dr. Georg Lomer (Leipzig 1911. S. 109). Dr. Lomer je kršćanin protestant, ali monistički. Ne vjeruje u presv. Trojstvo, ne vjeruje u božanstvo Isusovo, dapače ni u historičku egzistenciju Kristovu, ne vjeruje u osobnoga Boga, ne vjeruje u dušu ni u život onkraj groba. Neba ni pakla nema. „U vrtlogu svemirskih svijetova gdje je mjesto za nebo, o kojemu sanja crkvena legenda“ (Str. 39.) „Pakao nema u svemiru mjesta, naši ga teleskopi ne zamjećuju (str. 39.)“ itd. U opće Dr. Lomer ne priznaje za istinu niti jedan jedini članak „Vjerovanja Apostolskoga“ — ali zato ipak želi ostati „kršćanin“. Poput ostalih monista prima on iz cijele kršćanske nauke samo dvije moralne zapovijedi: ljubav k Bogu i ljubav k bližnjemu, i s njima spojene neke zapovijedi iz dekaloga (prvu, četvrtu, petu, šestu, sedmu i osmu), ali dakako uz „neke“ modifikacije. Boga poistovetuje s prirodom.

U napomenutoj knjizi „Krankes Christentum“ hoće Dr. Lomer polazeći sa svoga stajališta da „kritički“ ocijeni sve nauke i uredbe svoje protestantske crkve. Na taj način kritizira dekalog, vjerovanje, molitvu, sakramente, sv. Pismo, liturgiju, hierarhiju, djelovanje crkve itd. Ocijenivši „kritički“ sve to predlaže, što bi se od sveukupne kršćanske nauke moglo zadržati kao prava i trajna